

TEMESVÁRI PELBÁRT

A tizenötödik század második felében az Európa-szerte megcsodált Mátyás és Janus Pannonius mellett megbecsülést és dicsőséget szerzett nemzetének és szándéktalanul önmagának is egy ferences barát; Temesvári Pelbárt. Nemcsak középkori irodalmunk egyik legnagyobb alakja, hanem az akkori európai irodalomnak is jelentős tényezője. Művei a legbőségesebb forrásul szolgáltak kódexirodalmunknak, külföldön pedig meglepően sok kiadásban adtak hírt az egyetemes keresztény szellemben kapcsolódó magyar értéknek a többi népével való egyenrangúságáról. Elsősorban mint szónokot ismerték, aki termékenyítőleg hatott, de mint teológusnak híre-neve, el nem hanyagolható tekintélye is számottevő. Általában névtelen középkori irodalmunk az ő nevét sem örökölte tovább, a kódexek írói sem jegyezték fel, csak a késői kutatás tárta fel jelentőségét; míg a külföld a maga idejében s később is többet foglalkozott vele, s jobban értékelte, mint hazája; ott „sokkal elterjedtebbek és ismertebbek a munkái, mint nálunk, s az emléke sem homályosult el a 17. és 18. század folyamán annyira, mint idehaza” — írja Katona Lajos. Egy adat erre: P. Denifle „Luther und Luthertum” című munkájában hiányolja Luthernél, hogy nem ismerte Pelbártot. Ez arra mutat, hogy ő abban az időben olyan tekintélyű teológus volt, akit nem lehetett elhanyagolni. Így érthető Trostler megállapítása: „Pelbartus vom Temesvár gilt als europäische Autorität”.

Bad Péter (1766) azt jegyzi fel róla alapos tévedéssel, hogy „élt 1401. eszt. tájban”, s hozzáteszi: „írt holmi diák könyveket”. Ezek a holmi diák könyvek mit jelentettek a maguk korában? Karácsonyi ezt mondja: „Temesvári Pelbárt beszédgyűjteményei akkoriban mily kitűnőek voltak, mutatja, hogy tudományos könyv ilyen sikert a magyar irodalomban egy se ért el, a külföldi irodalomban is kevés.” A kiadás-sorozat elsősorban Joannes Rymannak köszönhető. Ő külföldi kereső útján szerencsés érzékkel talált rá Pelbárt műveire. Leginkább Hagenauban (Strassburgtól északra fekvő városka) dolgoztatott, ahol legkitűnőbb nyomdása Henricus Gran (valakiben felébredt a gyanu: nem esztergomi származású-e?). De összekötetésben volt másokkal is: a strassburgi Knoblauchal, a nürnbergi Stuchsszal, aki Krakkóban is volt nyomdász, az augsburgi Othmarral; ezekben a nyomdákbán is jelentek meg Pelbárt-művek. Legtöbb munkáját Hagenauban adták ki (kb. 65 kiadás), abban a nyomdában, ahonnan egyéb adatok szerint több ferences könyve került ki (Szt. Bonaventura, Sziénai Szt. Bernardin). Hagenau után Lyon következik 17, Párizs, Strassburg, Nürnberg 7—7 kiadással, Velence 6, Augsburg 5, Brescia 3, Ruen 2, Bazel 1 kiadással. Művei közül a legtöbb kiadást a „De Sanctis” érte el (34), utána a „De Tempore” (28), „Stellarium” (27), „Sermones Quadragesimales” (26), a teológiai „Rosarium” hét kiadásban jelent meg, az „Expositio” Psalmorum pedig négyben. A felsorolás nem teljes, mert vannak hely, idő és pontos cím

megjelölése nélkül megjelent munkái. Több olyan év van, amelyikben műveit több városban is kiadták: 1500-ban és 1502-ben Hagenau és Strassburg; 1521-ben Hagenau, Párizs, Rouen. Előfordult, hogy ugyanaz a műve ugyanott egy évben nem is egyszer jelent meg, például 1501-ben Hagenauban kétszer a „Stellarium“, „De Sanctis“, „De Tempore“, „Sermones Quadragesimales“; ugyanazokat a munkákat egy évben két helyen is kiadták. Prédikációs kötetei legnagyobb részben 1521-ig jelentek meg. (Kb. 114 kiadás.) Hogy ettől az évtől kezdve miért nem, annak oka lehet Rynmann és Gran nem sokkal későbbi halála, s nem utolsó sorban — mint Ballagi föltételezte — az ekkor Európa-szerte fellépett rettenetes gazdasági válság. — Ezek az adatok megszegyenítik Bod Péter megjegyzését, megerősítik Karácsonyi megállapítását, s igazolják azt a tényt, amit az irodalomtörténet Toldytól kezdve Katona Lajoson keresztül hangsúlyoz, hogy Pelbárt valóban európai hírű alakja a magyar szellemnek.

Életéről nem sok adatunk van. Születési évét nem tudjuk. Lehet, hogy abban az esztendőben született (1434), amikor Janus Pannonius. Az akkor úgynevezett „keményebb rendtartású“ (observans) ferencesek közé lépett, s nevével először a krakkói egyetem anyakönyvében találkoztunk 1458-ban. Itt a nyelvtant ferences szerző műve alapján tanították, a vezetős szerepre jutott logikát Aristoteles szerint. Olvastak klasszikusokat is, és kiemelkedő szerepük volt a vitatkozásoknak. A teológiai kar két főtárgya a szentírás és a dogmatika volt. Szentírási tanulmányaikban szívesebben és többen a ferences Nicolaus Lyranus tanítását, véleményét követték. A dogmatikában is ferenceshez, Duns Scotushoz igazodtak; az ő tanainak hatása valószínűleg a prágai egyetemről terjedt a krakkóira. — Teológiai tanulmányai mellett aligha kerülte el a figyelmét az, hogy a szónokok ebben az időben sokkal egyetemesebben a nép nyelvén hirdették az Isten igéjét, s ez virágoztatta fel s juttatta tetőpontjára ekkor a lengyel ékesszólást. Akik kiadták beszédeiket, rendszerint ezt a két összefoglaló címet adták műveiknek: „De Sanctis“ (a szentekről) és „De Tempore“ (a szent időkről gyűjtött beszédek). Nem tudjuk meddig tartózkodott Krakkóban. Az egyetem Liber Promotionum-a szerint 1463-ban lett baccalaureus in artibus. Ez jó munkára vall, mert a vele beírtak közül csak mintegy huszonöt százalék szerezte meg a baccalaureatust, s ez volt a címe akkor a legtöbb tanárnak is. 1454-ben szerepel először doctor theologiae a krakkói egyetem tanárai közt.

Hazai ferences krónikáink legelső adata róla az 1483. évhez köződik; ekkor a teológia tanára a budai ferences kolostorban. Ez és az esztergomi a magyar obszerváns ferences tudományos élet középpontja. A lelkiséget ki nem oltó tudomány fontosságát a ferences életben maga Szent Ferenc is elismerte azzal, hogy Szent Antalt teológiai tanárrá nevezte ki. A tudomány nem ellenkezik tehát Szent Ferenc szellemével, sőt szükséges a vállalt ferences munkakör érdekében. Ugyanebben az esztendőben fejezi be első művét, a „Stellarium“-ot. A teológus mellé a szónok képessége és műve emelkedik, s az „Expositio Psalmorum“ (1487) után egymást követik prédikációs kötetei: „Pomerium“ (Gyü-

mölcsös kert) összefoglaló néven a „Sermones de Sanctis” (1489), „De Tempore” (1496), „Quadragesimales” (1499-ig; nagybőjti beszédek).

Nem Budán folyt le egész élete. Egy 1495-ben kelt oklevél többek közt Pelbárt esztergomi guardiánt is említi. Nem tudjuk, mikor került ide. Az viszont bizonyos, hogy megtisztelő megbízatás egy teológiai kolostor házfőnökének lenni. Komoly indokolása nincs tehát Szilády Áron véleményének, aki Mátyás-ellenes magatartást olvas bele Pelbárt Szent Istvánról megjelent prédikációjába, s félreállítást lát abban, hogy elkerült Budáról. Sem történeti, sem rendi körülmények, sem pszichológiai okok nem szólnak Szilády feltevése mellett. Esztergomból Budára került vissza. Valószínűleg kikapcsolódott a tanításból, s a minden alkalomra megírt prédikációk kiadása után írói működésére teológiai munkával tette rá a koronát. Hozzáfogott a „Rosarium” megírásához, de befejezni már nem tudta. Megírta az első kötet megjelenését (Hagenau, 1503), elkészítette a második kötetet, de a harmadik kötet végét s a negyediket rendtársa, Laskai Osvát írta meg vagy állította össze. Pelbárt a Szent Ferenctől megénekelt halál-testvér hívására 1504. január 22-én — a krónikás szavai szerint: „quasi subridens obdormivit in Domino” — mosolyogva ment át az örökkévalóságba. A rendi Martyrologium a szentéletűek közé sorolja őt, s május 27-én emlékezik róla.

A szónok. „Sokféle a virágok illata; — írja Rosariumában, — illatozik a szőlő virága a szónokokban, akik megittasítják a hallgatók lelkét.” Ezt akarta elérni beszédgyűjteményeivel. Előljárói ösztönözték, sürgették új munkák írására. Eleget tett ennek a felszólításnak, nemcsak hogy a papságnak segítsen, hanem méginkább hazája (huius patriae) egyszerű népének javára. Munkája nevét s tartalmát az előszóban (De Sanctis) így jelöli meg: „Úgy gondoltam, hogy e munkára legjobban ráillik a szentek gyümölcsös kertje elnevezés. Mert amint a gyümölcsös kertben különböző almákat és más és más ízű gyümölcsöket gyűjtenek össze, épen úgy e kötetben is a hallgatók különbözőségéhez mérten a szentekről szóló különböző beszédek vannak egybegyűjtve. Legendákat is, jól megrövidítve, fűztem a beszédek közé, még pedig az odaillők közül is a szebbeket, hogy azok kéznél lévén, egyéb könyvek terhére ne kelljen magunkkal vinnünk.” (Brisits Frigyes fordítása.)

Beszédeit szentírási idézettel kezdi, ez adja meg az alap gondolatot. Azután logikus felosztásban fejti ki a fölvetett tételt. Minden oldalról megvilágítja, minden felhozható érvre megfelel. Fejtegetése nem könnyű, mondanivalóját nem hígítja fel, az észhez szól, a tartalma itéli fontosnak s nem a formát, ellentétben a humanista szónokokkal. Inkább meggyőz, mint meghat, inkább bizonyít, mint megindít. Hogy azonban előadása követhető legyen, s a hallgatóság vigyen magával gondolatot, elhatározást: legendákat, példákat, idézeteket sző beszédeibe, a nyáriakba és nagybőjti vasárnapiakba különösen, hogy a szunyókálók figyelmét ébrentartsa. Ezek gyakori használata szerénységét is mutatja, háttérben akar maradni, s igaza erősítésére — mint Horváth Cyríl mondja, — „az összes embereket hívja bizonyossággal”. — A szentekről írt beszédei nem egysodrú dicsőítései a szentnek, ezzel el akarja ke-

riülni azt a furcsa helyzetet, hogy mindig az a legnagyobb szent, akiről beszél. E beszédeiben azt találjuk, amit a későbbi francia klasszikus szónokok alkalmaztak: az erény követésére buzdítja a hallgatóságot. Ezért a szentre jellemző erény műbenlétét, természetét, szétágazódását, gyakorlati megnyilvánulásait és követésének módját fejti ki, s csak utal a szentre; például a Szent Istvánról mondott három beszédben az igazságosságról, kegyességről s okosságról beszél.

A beszéd élénkítését szolgáló példázó *elbeszéléseket* igen gyakran alkalmazták az ő korában, s néha vissza is éltek ezzel. Pelbárt is sokszor él az igehirdetésnek ezzel a népszerű módjával. Sok példatárból merített, ezenkívül kortársainak és régebbi szónokoknak beszédeiből. Forrásait mindenütt lelkiismeretesen idézi. Találunk nála világszerte vándorló tárgyú, népi eredetre valló elbeszéléseket, meséket, s néhánynak olyan változatát, amely máig sajátjának mondható, amelynek családfáját — Katona Lajos szerint — csak hozzá tudjuk egyelőre visszavezetni. Az Igazság és Hamisság meséjét bizonyára magyar szájhagyományból merítette. Ez ilyenformán — jóllehet latin nyelven — a legrégebben lejegyzett magyar népmese. Példáival, meséivel nemcsak a magyar, hanem külföldi tudósok is foglalkoztak. *Legendái* közül a magyar szentekről följegyzetteknek legnagyobb érdeme, hogy összegyűjtötte azokat, sőt például a Szent Erzsébettel kapcsolatosokról Labán Antal megállapította, hogy a legközvetlenebb forrásból, az aktákból vette, tehát ezek történeti értékűek. Akárhányszor népi *szokásokat* örökít meg, például a május' elsejei népszokás eredetét, a szentivánéji tűzrakást. Hasonlatait rendszerint a mindennapi életből veszi, ezzel közvetlenné, életszerűvé teszi beszédeit a hétköznapi ember számára. Olykor szinte költői ihlet ragadja el: „Miként tavasszal a fülemüle édes énekére leszáll az égi harmat, hasonlóképpen szállott le a Szűz méhébe üdvösségünk munkálására az Isten Fia, amikor az égi fülemüle, Gábor angyal elénekelte ezt a mézédés éneket: Üdvözlégy, malaszttal teljes.”

Komoly tartalom, világos, áttekinthető szerkezet, alapos fejlesztés, lelkiismeretes gondosság tükröződik beszédeiben. A logikus kifejtetés követését az alkalmas helyen beiktatott példák könnyítik meg, s az ész mellett a szív is megmelegszik az áhitatra buzdító, közbeszótt fohászokodásokban, imádságokban.

Ez az ájtatos lelkület készítette arra, hogy betegségében tett fogadalmát teljesítse, s megírja a Szűzanya iránti szíves tartozásképpen a köszönetét, hálaját és hűségét kifejező „Stellarium”-ot. Az anyag közlésében az egyszerű nép igényeit tekinti. Ami ezt felülmúlja, mellözi; az igazság közvetítése a szónok feladata, ezért akar ilymódon segítségükre lenni. Nem a szokott értelemben vett prédikációkat tartalmaz a „Stellarium”, hanem a Mária-tisztelet teológiai alapjait, mélyégeit és szépségét tárja fel. Jó része mariológiának mondható a szó dogmatikai értelmében. Teológus és aszketikus író műve: tételeket fogalmaz meg, fejt ki s bizonyít, de áhitatos lírával fel-felsőhajt, s másokat is szívük kitérésére ösztönöz. Ebben a műben próbálta ki először írói erejét és nem sikertelenül.

Miről szól a Stellarium? A megtestesülésről, az annunciációról,

fogantatásról (I), az Erzsébetnél történt látogatásról (II), a Szent Szűz tisztulásáról a mózesi törvény szerint, a fájdalom és vértanúság belső tisztító erejéről, fönségéről és nagyságáról, halljuk Mária siralmának megrázó okait és tiszta hangját (III). Duns Scotus méltó követőjeként a szeplőtelen fogantatás valóságát fejtegeti s megcáfolja a felhozható ellenvetéseket (IV), ír a Boldogságos Szűz születéséről, testi tulajdonságairól és felülmúlhatatlan lelki kegyelmeiről (V), Mária nevééről (VI); majd Mária életén (VII) és szent szüzességén örvendezik, megemlékezve Szent Józsefről s kiváltságairól (VIII), kimutatja Mária végtelen szeretetét Isten s az Úr Jézus iránt s felénk áradó anyai szeretetét (IX); a későbbi könyvekben az Istenanya mennybeviteléről, égi dicsőségéről (X), csodálatos és méltó jelességeiről ír (XI). Az utolsóban (XII) a gyakorlati aszketikus szólal meg, s anélkül, hogy a teológia magaslatairól leszálna: a tizenegy könyvben fejtegetett szép valóság eredményeképpen felhívja a figyelmet arra a szolgálatra és ájtatos tiszteletre, amellyel adóznunk kell a Szűzanyának, aki készségesen hajol felénk, a csodákkal javunkra van, és végül tizenkét fejezetbe csoportosított különleges segítségén elmélkedhetünk. Mindezt a skolasztikusokra jellemző felosztásban foglalja össze. Az egyes könyvek részekből (partes), a részek szakaszokból (articuli), a szakaszok fejezetekből (capita) állanak. Ezekben belül számos distinkciót találunk. Mindez nem öletszerű, hanem arányosan felépített. Kedvelt számai a 3 és 12. A tizenkét könyv 39 része három kivételével mind 3 szakaszból áll, ez a három 12 fejezetre oszlik, de a tizenkettes szám is 3×4-be csoportosítható. Az a gondolat jár át olvasás közben, hogy — nem lekcisinylendő értelemben használva a szót — a logikai játék igen fontos; szükségesebb, mint első tekintetre gondolnók. Bár nem mindig látjuk szükségét a distinkcióknak, általában mégis helyénvalók; talán ezzel fel akarja hívni a figyelmet az odaszorított gondolatra, s jelezni, hogy annak is van szerepe, jelentősége, ami egy összefüggő, distinkcióktól meg nem hasogatott elmélkedésben elcsúszna az olvasó, hallgató tekintete elől.

Kétségtelen, hogy van mondanivalója a mai teológus számára is. Gondolok itt például erre a definíálhatóság szempontjából ma előtérbejuto két mariológiai tételre: Mária test szerint is felvétetett a mennybe, és Szűz Mária megdicsőült állapotában minden kegyelem közvetítője. Pelbárt a „Stellarium“-ban mindkettőt ingadozás nélkül, hittel, meggyőződéssel tanítja s érvekkel igazolja. Ez is arra utal, hogy az Egyház tanítása, hittartalma nem változik. Kaphat új, pontosabb fogalmazást, erősebb hangsúlyt bizonyos korban, de nem új, hanem örök.

A teológus Pelbárt a „Rosarium“-ból ismerhető meg. Ez kifejezetten teológiai mű. Mint teljes címe is elárulja, Petrus Lombardus „Szentenciái“ szerint négy részre oszlik: Az első kötet a szentháromságú egy Istenről s az isteni tulajdonságokról szól, a második a teremtményekről: a teremtésről és bűnbeesésről, a harmadik az Isten és a teremtmények közt megbomlott összhang helyreállításáról a megtestesülés, kegyelem és erények által, a negyedik a szentségekről s a halál utáni dolgokról. Találunk ebben a munkájában mai szemmel nézve apró furcsaságokat,

szinte bizarrságot, de lényegében egy tudós és tárgyával sokat foglalkozó teológus alkotása. A kötetekben mondanivalóját abc-rendben sorakoztatja. Ami teológiai felkészültségén túl rokonszenves és megható benne, az egy idős, elmélyült szerzetes olykor misztikus magasságokba emelkedő szemlélete. Középponti gondolata: az Isten szeretete az emberek iránt s az ettől kiváltott viszonzszeretet az emberek részéről. Az első kötetről azt írja, hogy benne a fölséges Isten nagy mindenszetre kiáradó jóságának megnyilatkozásait gyűjtötte össze. A második kötetben sem kíván semmi mást, mint az Isten jóságát magasztalni, ezért világítja meg ennek észlelhető nyomait a teremtményekben, s azt akarja: lássák, hogy közvetlenül vagy Hozzá visszavezetve minden az isteni jóságnak tulajdonítható. A harmadik kötetben is — írja — mindent az isteni szeretetre vonatkoztat, újra átgondolva annak sokféle jelét irántunk; igyekezzünk ezért az áldott Istent viszonzszeretni, neki hálát adni, boldog áhítattal szolgálni, a szeretet paradicsomában gyönyörködni. Itt, ezekben a skolasztikus fejtegetésekben is szorgosan törekszik az isteni szeretet és viszonzszeretet tüzével az áhítatra ösztönözni. Az emberben az Isten határtalan jóságát s isteni értékét látja, s idézi egy helyen Szent Ágostont: „Minden csodánál, ami az ember által történik, nagyobb csoda maga az ember.” Ilyen lelkülettel írja művét a tanulók részére.

Rendje hagyományait követi és krakkói egyetemi tanulmányainak szellemét, amikor skotista nézeteket vall. Ezt kifejezetten említi: *probabilior est opinio Scotistarum, quam teneo.* (II. 7. §). Ezért mellőzi néha Szent Tamás véleményét (*licet Thomas ponat, sed pertranseo*), nem áll mindig Szent Bonaventura mellé sem („*defectus Bonaventurae*“, *conclusio Bonaventurae* „*ut patet est falsa, et probatio nihil est*“), azonban nem ragaszkodik mereven és vakon Scotushoz sem. A megtestesülés egy részletkérdésében más a véleménye, de azért szerényen megjegyzi: „szavaimmal azonban nem akarok a Doctor Subtilis véleménye ellen szólni”. Nem tiszteletlen soha az ellenkező vélemény képviselőivel szemben, s nem egyszer Szent Tamás nézetét fogadja el. Érthető ez abból, hogy talán a legtöbbször Richardus de Mediavillát idézi, aki a ferences iskola követői közül a legközelebb áll Szent Tamáshoz. Többször említi a nagy ferences teológust, Halesi Sándort, gyakran Guillelmust (Occam), Scotellust (Petrus de Aquila), — a szentatyák közül Szent Ágostont, Szent Anzelmet, nagy tekintély előtte Damaszkuszi Szent János, a pogányok sorából hivatkozik a Philo sophusra (Aristoteles), Avicennára, Alagazaelre (Al-Gazzali). Meg kell még azt említeni, hogy Pelbárt nem nominalista, mint Kornis Gyula állítja róla, hanem későbbi irányzatú skotista, ami sok rokonyonást mutat a nominalizmussal.

Ezekre s az itt fel nem sorolt teológusokra gondol bevezetésében: „E munka folyamán a teológiai bölcsesség mélységében rejtőző finom kérdéseket s megokolásokat, a szent doktorok, gondos elmélyedés után, a szeretet lángjával a lelkek üdvözülésének buzgalmával rakják egybe”; hozzájuk társul ő is, tetté váltva Szent Ferenc elvét: Nemcsak önmagának élni, hanem másoknak is használni. Életével és eddig említett írásaival, valamint a zsoltárokat, himnuszokat magyarázó „*Expositio*

Psalmorum“-mal egyként ezt szolgálta. Nemcsak tanítványai körében, nemcsak hazája népe felé, hanem a külföldön is oly mértékben, amilyenre aligha gondolt, mert ott, mint a tizenhatodik századvégi kiadók mutatják, szükség volt az ő teológiai művére; s még abban a században kivonatot is készítettek belőle, hogy erről a vatikáni Ottoboni könyvtár egy kézírata (857. sz.) tanuskodik. Az első magyar teológus — méltán nevezhető ennek Pelbárt — dicsőséget szerzett a magyar névnek, s Pázmányig ebben a vonatkozásban sincs hozzá mérhető.

Pelbárt hatása rendkívüli itthon és a külföldön. Ha arra a táblázatra tekintünk, amely Pelbártnak kódexirodalmunkban mutatkozó hatását szemlélteti a legjelentősebb kutatók (Szilády Aron, Horváth Cyrill, Katona Lajos, Vargha Damján, Timár Kálmán) eredményei alapján, ez a megállapítás egyáltalán nem látszik túlzottnak. Szívesen foglalkoztak vele említett tudósaink és mások; s ezután — jegyzi meg Timár Kálmán, — „azt hihehné az ember, hogy Pelbártnak kódexeinkre gyakorolt hatása minden részletre kiterjedő megvilágításban áll előttünk. Az általános képen már nem igen fog változatni a részletes kutatás, de a böngészés még mindig némi eredménnyel jár“. Ennek a hatásnak okát a kolostori élet fegyelmi reformjaiban találhatjuk, amelyek nem elégedett meg a külsőségek eredményes szorgalmazásával, hanem az ezeket tápláló és fontosabb lelkiiség gazdagítására törekedett.

Kutatóink és a külföldiek rámutatnak arra, hogy a legendák s még inkább a mondák és mesék történetében Pelbárt számtalanszor szerepel mint kölcsönadó. Sokszor hivatkoznak kortársai és későbbi külföldi szerzők reá, mint forrásukra. Hogy a külföld érdeklődése mennyire élénk iránta az újabb időkben is, hadd igazolja azt egy részlet Császár Elemérnek Katona Lajosról írt életrajzából. A legtöbb külföldi tudós Katonától Temesvári Pelbártról kért adatokat. „Csehek (G. Polivka), oroszok (Kulakovszkij Julián), németek (Lohr Ervin), franciák (Sabatler Pál), németalföldiek (R. von Ostroy, a bollandista), sőt amerikaiak (Milton A. Buchanan) fordulnak egyenesen vagy Becker Fülöp Ágost közvetítésével hozzá. A legjellemzőbb azonban Cosquinnek, a kiváló francia folkloristának kérése (1913-ban). Azt kérdezi Katonától, igaz-e az, amit ő, Cosquin állított egy régebbi dolgozatában, hogy Pelbárt 1500 körül Rómában lakott! A jegyzetét, amelyre támaszkodva ezt annak idején említette, elvesztette, s most Katonát kéri, állapítsa meg, milyen forrásból vehette azt az adatát.“

Néhány kötetének elején metszet ábrázolja Pelbártot. Sövényvel körülkerített kertben ül kis asztal mellett, kezében könyv. A sövényen belül gyümölcsöző, lombos fák. A távolban templom vonalai látszanak. Pelbárt belemélyed a könyv olvasásába. Fölötte madár száll. A madárnál is messzebb szállnak az ő gondolatai. Lelkének szemléletétől Istenhez suhan. S egyszerre kitérül előtte az élet, a világ, a Civitas Dei. Látja a lelkeket, akikért örömmel fáradozott. Az örök élet birodalmába akarta őket eljuttatni. Ezt kívánta magának is.